

APATÓCZKY ÁKOS BERTALAN
A mongol kor ismeretlen története

The Rise of the Mongols: Five Chinese Sources. Edited and translated, with an introduction, by Christopher P. Atwood (with Lynn Struve). Indianapolis: Hackett Publishing Company, 2021. 264 oldal

Amikor a mongol kor kifejezést halljuk, az átlagos olvasó hajlamos a nagy nyugati hadjáratokra, a Dzsingisz-utódok az akkori ismert világ nagy részét felölelő birodalmaira, a világtörténelem máig legkiterjedtebb államalakulatára gondolni. Ezek a gondolatok rendre dicsőséges, kegyetlen, de kiváló hatékonysággal működő rendszer körül forognak, és főleg a mongolokkal korábban nemigen találkozó népek történeteiből erednek. Vannak azonban a közvélemény előtt kevésbé ismert emlékek is ebből a korból, mégpedig olyan forrásokból, amelyek szerzői földrajzi tekintetben sokkal közelebb álltak a mongolokhoz: ezek a kínai írásbeliség termékei. Christopher P. Atwood professzor új kötete a történettudomány jól ismert forrásai mellé igen fontos újakat hoz, amelyek nem a nagy és átfogó, ám sokszor igen elnagyolt és pontatlan összképhez nyújtanak új ismereteket, hanem inkább a közép- és mikroszintek eddig kevésbé ismert és főként részleteiben alig vizsgált momentumaihoz adnak felbecsülhetetlen értékű tudásanyagot.

A munka öt szöveget ad közre: három Déli-Song- (1127–1279) dokumentumot, közülük kettő Dzsingisz kori és a mongolok felemelkedéséről szóló valaha írt legkorábbi ismert anyag, a harmadik pedig Ögödej alatt íródott a mongol adminisztrációról. A két másik beszámoló Kubiláj kori, de a kán trónra kerülése előtti időszakról szól, és a mongol szolgálatban álló írástudók készítették őket. Az egyik ezek közül *Ila (Yelü) Chucai¹ életrajza, a másik pedig egy alacsony rangú észak-kínai hivatalnok, Zhang Dehui* Kubilájnál tett látogatásáról szól, amikor utóbbi még csak egy volt Dzsingisz több száz (!) unokája közül.

E szövegek különlegessége, hogy a már említett nyugati beszámolók mellett jelentősen eltérnek a mongoloknak a történetírásban megmaradt saját feljegy-

¹ A név kétféle olvasatáról és kínai átírásáról lásd részletesen a könyv *Imperial Surnames of the Kitans and Jurchens* szakaszát (44), valamint Wittfogel, K. – Fêng Chia-shêng (1949): *History of Chinese Society: Liao (907–1125)*. Philadelphia. 59n.

zéseitől, elsősorban a *Mongolok titkos történetétől*. Anélkül, hogy elárulnánk a részleteket, legyen elég annyi, hogy a mongol szempontból feltehetően szándékoltan meg nem jelenített epizódok eddigi ismereteinkhez képest rendkívüli megvilágításba helyezik többek között a Dzsingisz hatalomra kerüléséről szóló ismereteinknek, elsősorban a *dzsürcsen* Jin-dinasztiával való kapcsolatra vonatkozó részeit. Hasonló újdonságokat tudhatunk meg Ögödej reformjairól is, pontosabban azok *Ila Chucai*-hoz kötődő vonatkozásairól. Ezeket az információkat a rivális Déli-Songban működő, és őt alkalmasint személyesen is ismerő kortársak beszámolói is megerősítik, noha *Ila* szerepének mértékét tekintve eltérő módon. Ez pedig önmagában is Atwood munkájának az egyik legfontosabb tanulságát szolgáltatja, amelyet minden, a témával foglalkozó történésznek és filológusnak szem előtt kell tartania: a kor kínai nyelvű forrásai különböző szemszögből íródtak attól függően, hogy a mongolok szolgálatában álló északiakról (a kötetben *Zhang Dehui*, *Song Zizhen*) vagy a Déli-Song udvarhoz tartozókról (*Li Xinchuan*, *Zhao Gong*, *Peng Daya*, *Xu Ting*) van-e szó: a politikai lojalitás sokkal fontosabb volt az etnikai hovatartozásnál. Atwood meggyőzően érvel amellett, hogy utóbbiaknak a mongol hatalom kezdetén az volt a legfontosabb kérdés, hogy az új erő képes-e annyira megingatni a gyűlölt Jin-rezsimet, hogy abból a Déli-Song politikai hasznot húzzon, és esetleg visszafoglalja az északi területeket. Fontos szempont, hogy a mongol történetírásból ismert törzsi nevek (*kereit*, *merkit*, *najman*, *mongol* stb.) egységesen tatár (kínai *Zubu* < kitan *Chubugh*) néven szerepelnek az Atwood által közreadott forrásokban, hiszen Dzsingisz és a mongolok hatalomra kerüléséig ez volt az általános összefoglaló neve a kisebb steppei népcsoportoknak. A kínaiak szemében az ezen egységen belüli eltérések nem etnikai jellegűek voltak, hanem a kínai szemléletből adódóak: a tatárokat *fekete* (azaz Göbitől északra élő és hatalmas), *fehér* (a Göbitől délre élő), illetve *nyers* (vad, kínai kulturális hatástól mentes) és *főtt* (kínai kultúrát többé-kevésbé magukévá tevő és egyben a kínai udvarnak adózó vagy katonai szolgálatot nyújtó) csoportokra osztották. De más, szintén mongol forrásokból vett ismereteinknek is jelentősen ellentmondanak a kínai szövegek (pl. Dzsingisz apja egy *Gie-leu* nevű tizedes és nem az MTT-ből ismert, *Yisükei* nevű és előkelő származású vezető). A Déli-Song-szerzők műveinek tanúsága szerint leszámolhatunk azzal a történettudományi közhellyel, miszerint a kínai birodalom befogadta a magába asszimilálódni hajlandó idegen népeket, éppen ennek az ellenkezőjét bizonyítja: Kína addig tűrte meg az idegeneket, amíg azok nagyjából intakt módon megőrizték a kínaitól eltérő sajátosságaikat, mivel a kínai hatalom a kínai rítusokat és egyéb kulturális elemeket magukévá tevő barbárokban már rivalist és nem alárendelt népeket látott. A kínai szerzők beszámolói csak akkor kezdenek el a mongolok miatt aggódni, amikor azok eltanulják a *dzsürcsenektől* a kínai típusú államépítési technikákat. Atwood igen részletesen

ismerteti ezeket a technikákat, például a történetírási hagyományt, a naptárkészítést, az udvari hierarchiát, a névadást stb.

Mindeközben sok olyan háttérinformációt kapunk, amelyek gyakran cáfolják vagy pontosítják az olvasó korábbiakban megkérdőjelezhetetlennek vélt ismereteit. A szövegeknek a kötet nagy részét kitevő fordításai igen gazdagon jegyzeteltek, így az olvasót a szövegértéshez minden rendelkezésre álló ismerettel ellátják, olyan történettudományi és filológiai háttérrel biztosítva a szövegekhez, amelyek alapján a területhez egyáltalán nem értők is biztonsággal igazodhatnak el az anyagban.

A függelékben a szövegek forrásainak részletes ismertetését, hasznos kronológiai, genealógiai stb. táblázatokat, a kötetben szereplő kínai és nem kínai kifejezések táblázatát, valamint az illusztrációkként szereplő képek leírását találjuk.

A kötet nagyban elősegíti, hogy tisztább és összetettebb képet láthassunk a mongol világbirodalom létrejöttének időszakáról, és hogy eddig ismeretlen szempontokból is betekintést nyerhessünk ebbe a korszakba, amelyet eddig főleg csak távolabbi, nyugati beszámolókból vagy elfogult mongol forrásokból ismerhettünk. A kötet az Atwood professzortól már megszokott perfekcionizmussal, mindamelllett igen olvasmányos módon íródott, és hasznos referenciául szolgál a korszak iránt érdeklődő szakembereknek és laikusoknak egyaránt.

